
УДК 821.162.1.09(091)](438.41) Єршов

Віктор Мойсієнко

Житомирський державний університет
імені Івана Франка

ВОЛИНСЬКА ПОЛОНІСТИКА У ДОСЛІДЖЕННЯХ ВОЛОДИМИРА ЄРШОВА

Стаття присвячена вшануванню 35-річчя наукової діяльності та 60-річчя з дня народження вченого-полоніста професора Володимира Олега-вича Єршова, засновника полоністичної школи новітнього часу «Універсум волинського тексту». Запропонований жанр нарації – спогади про проблематику розмов із ювіляром щодо поступу багатокультурної української літератури.

Ключові слова: полоністика, Волинь, спогади.

Wiktor Mojsijenko. Wołyńska polonistyka w badaniach Wołodymyra Jerszowa.

Artykuł jest poświęcony 35-leciu pracy naukowej i 60-leciu z dnia urodzenia uczynego-polonisty profesora Wołodymyra Jerszowa, założyciela współczesnej szkoły polonistycznej „Uniwersum tekstu wołyńskiego”. Zapropomowany przez autora gatunek narracji – wspomnienia o problematyce rozmów z jubilatem co do postępu wielokulturowej ukraińskiej literatury.

Słowa kluczowe: polonistyka, Wołyń, wspomnienia.

Moysiienko Victor. Volyn' Polish studies in the research of Volodymyr Yershov.

The article is dedicated the 35th anniversary of scientific activities and the 60th anniversary of Polish studies scientist Professor Vladimir O. Ershov, the founder of modern Polish studies school «Universum Volyn Text.» The proposed narrative genre - memories of problems with the hero of the day talking about the progress of multicultural Ukrainian literature.

Keywords: Polish Studies, Volyn, memories.

Поступ волинської полоністики, на жаль, ніколи не був легким і безхмарним. Від початку свого становлення в кінці XVIII ст. до трагічних 1860-х, коли на теренах Правобережжя була заборонена польська мова, – період відносного розквіту, що асоціюється перш за все з викладанням та дослідженням польської філології в Кременецькій та Межиріч-Корецькій, а потім Житомирській гімназіях, викладан-

ням польської літератури та мови у клерикальних та повітових школах Бердичева, Житомира, Коростишева, Луцька, Любара, Овруча та багатьох інших великих та малих осередках духовності краю.

Бурхливий розвиток української полоністики на початку минулого століття був насильно перерваний енкаведешними сатрапами, коли під репресивні лещата радянського Левіафана потрапили видатні волинські вчені – професори Володимир Гнатюк (1893 – 1952) та Євген Рихлік (1888 – 1937) і разом із ними десятки, сотні вчителів польської мови й літератури, польськокомвні студенти, вчені, громадяни, після чого саме слово полоністика стало на Житомирщині табуїтованим і викликало запеклі підозри тих, хто отримав владу. Повоєнне відродження досліджень із польської літератури в Житомирі пов'язується з іменами славетного Бориса Тена (1897 – 1983), професорів Леоніда Марковича Венгерова (1901 – 1975) та Якова Феліксовича Ривкіса (1919 – 1977), які золотими літерами вписали свої імена в анали історії житомирського вишу.

Поступ вітчизняної полоністики, як і іншої науки, – еволюціонує та пов'язується, здебільшого, з діяльністю певного лідера, який зміг досягнути простір, трансформувати його відповідно до напрямів своїх досліджень та викликів часу, зламавши традиційні уявлення про, здавалось би, непорушний хід речей та явищ, наситивши їх новими змістами та рефлексіями, повернувши автентичні відчуття фарб, кольорів, запахів та смаків безповоротно втрачених епох... Таким лідером волинської полоністики вже тридцять п'ять років є представник третьої хвилі вітчизняної славістики, засновник полоністичної школи новітнього часу «Універсум волинського тексту» професор Житомирського державного університету імені Івана Франка Володимир Олегович Єршов.

Писати про професора В. О. Єршова легко і водночас важко, як, мабуть, про все неоднозначне, нестандартне, контраверсійне – про все те, що випадає зі стереотипного уявлення про кумедного науковця в окулярах і капелюсі... Якщо спробувати порівняти характер соленізанта з іншими звиклими соціально-значущими образами, то для мене він, безперечно, уособлює риси бравого бойового офіцера (на протывагу штабному), який усе на собі відчув, досконало розвідав, вивчив і знає на ввіреному йому Правобережжі, працюючи чи то у фольклорних експедиціях, чи то в архівах і бібліотеках Житомира, Києва, Москви, Варшави, Кракова чи Жешува.

Палітра зацікавлень ювіляра барвіста й соковита. Він автор кількох сценаріїв науково-популярних стрічок та ведучий на житомирському Союз-ТВ, володар більш ніж десятитисячного зібрання фольклору рідної Коростишівщини, ретельний бібліофіл та несамолюбивий колекціонер перших номерів газет і листівок рідного краю, в його розпорядженні колекція настільних компаративних медалей і значків Житомирщини. Володимир Олегович зібрав та передав у дар Коростишівському краєзнавчому музею та музею старожитності ЖДУ ім. І. Франка частину власної колекції волинських етнографічних предметів. Він зібрав дивовижну бібліотеку польської мемуаристики, краєзнавчої та довідкової літератури.

Коло наукових інтересів Володимира Олеговича формувалося не поетапно, а схоже одночасно й у всіх напрямках. У реєстрі ершовських зацікавлень польська мемуаристика доби романтизму займає сакральне місце, а життя та творчість коростишівського митця художнього слова Густава Олізара – перше зацікавлення майбутнього полоніста, – викристалізувалося у несамолюбиве захоплення ще майже сотнею правобережних художників красномовного письменства. Коростишів, його історія та культура, Тетерів та Скелі – це батьківщина професора. Запах Коростишева – це запах дитинства, запах спокою та сонця, коли найрідніші люди ще були живими й здоровими. Тут ювіляр починав свій педагогічний шлях, тут друзі, рідні, могили батьків... Мало кому з учених вдається втілити в життя встановлення пам'ятника об'єкту своїх досліджень, як це було з відкриттям у Коростишеві монумента Густаву Олізару, роботи видатного скульптора Віктора Рожика, або назвати вулиці в Житомирі чи Коростишеві іменами героїв своїх наукових досліджень.

Вивчаючи одну національну літературу, – наголошує пан Володимир, – не можна знаходитись осторонь від історії інших провідних літератур Волині-Житомирщини, серед яких українська, єврейська, російська, нехай невеликі, але дуже важливі частинки французької (О. де Бальзак) чи англійської (Джозеф Конрад) літератур. Все це сумарно надає об'ємної візії словесності Правобережжя позаминулого століття у її синкретичному поєднанні ідеї, інтенції та естетичності, що дозволяє говорити про літературу рідного краю як системний феномен високо художнього явища.

Історія Житомирського університету імені Івана Франка, історія філологічної думки Волині-Житомирщини, історія філологічних учень – особлива стратегія вченого. Історія регіональної філології – це історія волинського слова з усіма його ментальними нашаруваннями, це історія про волинську ідеомодель та уособлення презентантів її велетнів духу, це історія іманентності Правобережжя як самодостатнього часу й простору. Серед видатних учителів ювіляра був відомий організатор науки й освіти на Житомирщині доцент Сергій Трифонович Радчук-Павленко, керівником кандидатської дисертації була провідний науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАНУ, доктор філологічних наук Олена Василівна Шпильова, консультантом із проблем докторської дисертації став найавторитетніший полоніст України, член-кореспондент НАНУ Ростислав Петрович Радишевський. Кожен із цих учених зробив свій вагомий внесок у поступ літературознавчої думки Волині.

Володимир Олегович – учений рідкісної вдачі й таланту. Він є головним редактором з літературознавства фахового Історико-філологічного збірника з регіональних проблем «Волинь-Житомирщина» – першим науковим збірником ЖДУ ім. І. Франка незалежної України та членом редколегій низки вітчизняних і зарубіжних видань, що формують поступ літературознавчої думки сучасності. Сьогодні праці вченого знані й рясно цитовані в Польщі, Булорусі та Росії, загалом там, де є попит на високу науку.

Єршовська полоністична школа – академія високого ґатунку. Йому вдалося об'єднати навколо ідеї «Універсуму волинського тексту» найталановитіших випускників Інституту філології та журналістики, серед яких Вікторія Білявська, Олеся Бондарчук, Юліана Кацемба, Ольга Коржовська, Анастасія Церковна-Соловейчик та багато інших, яких виділяє вільне володіння іноземними мовами, участь у найпрестижніших конференціях східної Європи, стажування в найкращих зарубіжних наукових центрах, незаангажованість літературного дискурсу, свіжість та інноваційність поглядів і методології.

Єршовська епоха волинської полоністики – інтердисциплінарна літературна школа високого академізму, замішана на науковому педантизмі та вивіреності фактів, духовності пошуку, нетерпимості до вторинності, компліятивності та застосування ідеологічних трю-

ізмів. Проблематика польськомовної літератури польсько-українського помежів'я розглядається не стільки й не тільки в царині класичної полоністики зокрема, але й у річищі української культури та історії, від помічання та констатації літературного явища на скрижах історії до ґрунтового та енциклопедичного його осмислення й висвітлення в загальнослов'янському мегатексті споріднених літератур загалом. Школа професора – це точність у вибиранні та систематизації сенсів, подій, прецедентів, їх вірність історичному контексту, загальнокультурна структурованість та регіональна іманентність, нарешті, історичне, теоретичне та емпіричне їх осмислення в контексті культури українського Правобережжя. Мабуть основною метою вченого є висвітлення у вітчизняному літературному процесі високого канону польської класики, який би презентував простір від Західного Бугу до Дніпра, іншими словами, – Волині, Київщини та Поділля. Школа Володимира Єршова – це десятки наукових монографій, брошур та статей, що є відправними взірцями для подальшого поглибленого вивчення й осмислення літературних явищ від поодинокі події до аналітичних та системних узагальнень. Професорська думка – це затребувані виступи на відомих літературознавчих форумах та конференціях, куди його запрошують разом зі своїми аспірантами та однодумцями, які розвивають і поглиблюють здобутки полоністичних досліджень соленізанта.

Серед непорушних наукових теорій та концепцій професора – є одне непохитне уявлення про польськомовну літературу України як українську літературу, написану польською мовою. Ідея полягає в чіткому та безкомпромісному визначенні польськомовної літератури Волині, Київщини та Поділля, не як літератури польської діаспори в Україні, як якогось штучного компонента неукраїнської таксономії, невідомо як розквітлої на теренах правого берега Дніпра, а власне, як автентичної літератури української нації, як власне української літератури.

Професор В. О. Єршов у численних своїх студіях зауважує, що польськомовна література Правобережжя мала природну та поступову етапність розвитку, естетичну змістовність, була затребуваною та впливовою, знаходилась у тісному взаємозв'язку між українською культурою та літературою, мала свою таксономію цінностей та інтенцій, нарешті, чітко визначену регіональну іма-

нентність, структурованість та націоцентричність. Це була література народу, який століттями мешкав на теренах краю, а десь, принаймні з XVI століття, почав приймати католицьку віру та ідентифікувати себе річпосполитівцем, це був український народ, який говорив і писав польською та латиною, мав свою розвинену та усталену літературну, культурну, освітню, управлінську, судовичинну традицію та поступ, іншими словами, соціально-культурну систему буття, зумовлену сукупністю етнокультурних відносин, традицій, уявлень та міфів, які були природно інтегровані в загальноукраїнський історичний культурний контекст. Тому професор В. О. Єршов розглядає польськомовну літературу Правобережжя як органічну таксономічну частку власне польської літератури та органічну таксономічну складову патерної української літератури. Ідея єдиної багатонаціональної, багатомовної літератури українського народу в її різноманітних мовних варіантах вже не раз була озвучена українською інтелігенцією та науковцями.

Наступною концепцією ювіляра є суголосність з кантівською теорією про безкінечну цілісність множин та її імплементація на уявлення про регіональну літературу як універсальне явище, якому також властиві безкінечна неподільність і відсутність уявлення про її кінцевість. На думку професора В. О. Єршова, пізнання малого, локалізованого, регіонально виокремленого явища у багатонаціональній літературі України, будучи інтегрованим у сучасність, здатне відповісти на виклики та бути затребуваними часом, наситити простір естетичним, інтелектуальним та соціальним, якщо не катарсисом, то порозумінням. Іншими словами, це шлях безкінечного прогресу суголосного запитам реципієнта у конкретно-визначеному сегменті часопростору, що надає універсальності регіональному літературознавству, яке полягає у інтердисциплінарній цілісності епохи та часу, їх діалогічності та історичної вибірковості, що відповідає стратегії досліджень наукового центру кафедри теорії та історії світової літератури, на якій служить освіті й науці професор В. О. Єршов, – «Універсум волинського тексту».

Ще однією методологічною максимою Володимира Олеговича є опонування уявленню про регіональність літературного процесу як про маловартісне явище. Річ у тім, що, справді, апріорі художня література суб'єктивно виходить із певного партикулярного об'єднання,

товариства або, якщо можна так сказати, – салону – fürwenige. У соціально або «програмно» виокремленому регіональному явищі обнижуються вимоги до якості творів – з'являються групи, групки, різноманітні квазікультурні об'єднання. На перші щаблі вимог часто виходять кон'юнктурні або компаративні інтереси, що обумовлюють певні вимоги та обговорюють певні пропозиції, які в підсумку ведуть до зниження естетичної якості тексту. Тому часто текст тріумфально затребуваний або функційний в одному соціумі виявляється абсолютно незатребуваним у іншому. Така ситуація з великими або малими регіональними просторами іноді веде до інтелектуальних конфузів. Професор з біблію пригадає одну розмову з метром радянського літературознавства, який радив йому зайнятися великою літературою, маючи на увазі творчість одного з випробуваних історією шкільних класиків. Володимир Олегович тоді запитав, чи буде, наприклад, аналіз лірики Пушкіна у Михайлівському великою літературою, а вивчення творчості Крашевського у Житомирі малою? Відповідь на питання, як відомо, зробив час: соленізант блискуче захистив докторську дисертацію «Польська мемуаристична література Правобережної України доби романтизму: еволюція, проблематика, поетика» (2010). Така вузькість візії «метра» виросла з поширеного тоді уявлення про другорядність регіональних досліджень, яке пропарагувала радянська влада, у 1930-ті роки відкинувши краєзнавство до заборонених наук. Справа в тім, що регіональні дослідження вимагають універсальності інтердисциплінарних рефлексій, іншими словами, – знати або намагатись знати все!

Металітературний дискурс крізь час і простір є одним з провідних завдань системного аналізу тексту, коментування та інтерпретації його з метою впізнання та вписання у певну систему, виявлення особливостей поетики й, відповідно, відмінних викликів часу. Наукове коментування розширює текст, але й насичує його суб'єктивізмом, який здатен нівелювати феномен як явище, з одного боку, а з іншого, – навпаки – насичувати його додатковими часто не властивими «запахами, смаками й кольорами». Як відомо, коментування одного тексту в контексті певного регіону і коментування його в контексті світової літератури – не тотожні коментування. І перша, й друга форма, ведучи до подрібнення тексту, говорить професор, у першому випадку сприяють формуванню автовізії, у друго-

му – її імагологічних сенсів. Але й у першому, й у другому варіантах рефлексій йде осмислення типології художніх форм, правда, перша форма більш байдужа до художньої якості тексту, переносючи акценти на змістовність, проблематику та інтенції. Тому саме в цьому контексті цікавим є створення літературної історії краю, у нашому випадку – Волині, уточнює Володимир Єршов. Саме такий підхід здатен «оживити» Клію, заставити її дихати, плакати й говорити часто з надриком, іншими словами, – відтворити поетику побутової поведінки, природного життя. Таким чином, універсум волинського тексту мислиться професором як відкрита, нестійка система з потужним замісом саморегуляції в її міцній сув’язі з локалізованим регіоном, що в свою чергу забезпечує вічну динаміку її інтерпретації та відповідність викликам епохи. У ювіляра десятки задумів, сотні планів, тисячі ідей, які проходять жорсткий «відбір» і переживають болісні «трансформації».